

ОҚҚАРРАК ЎСИМЛИГИ ХУСУСИЯТЛАРИНИНГ БЎЙИЧА
АДАБИЁТ МАЪЛУМОТЛАР ТАҲЛИЛИ

Ҳакимов Нурбек Адхамович

Абу Али ибн Сино номидаги Бухаро давлат тиббиёт институти

Аннотация. Халқ табобатида оққаррак ўсимлиги ўсмаларга қарши, кардиотоник, яллиғланишга қарши ва сийдик ҳайдовчи восита сифатида танилган. Оққаррак ўсимлигининг ер усти қисмлари қон тўхтатувчи ва антибактериал хусусиятлари билан донг таратган. Қайнатмалар ва дамламалар гастрит ва ошқозон оғриғи учун қўлланилади. У асаб тизимига дозага боғлиқ таъсир кўрсата олади. Ер усти қисмлари ва илдизларининг шарбати, дамламалари ва дамламалари дерматозларни даволаш учун ишлатилади ва малҳамларга киритилади. Оққаррак ўсимлигининг географик тарқалиши, ўсиш муҳити, кимёвий таркиби ва терапевтик фаоллиги ҳақидаги адабиётларни кўриб чиқиш орқали аниқланган маълумотлар бу ўсимликни янада кенг доирада ўрганиш истиқболли эканлигини кўрсатди.

Калит сўзлар: Оққаррак, саратон, кардиотоник, протеаза, лутеолин, апигенин, кверцетин, эриодиктиол, полиацетилен, стероид бирикма, алкалоид, флавоноид, полисахарид.

Долзарблиги.

Оққаррак ўсимлиги яхши ривожланиши учун шимолий мўътадил иқлимни афзал кўради. Унинг ҳаёт шакли гемикриптофит бўлиб, ноқулай шароитларда куртаклар тупроқ сатҳига қайтади ва ўсимликнинг фақат пастки қисмлари тупроқ ва ўлик барглари билан ҳимояланган ҳолда қолади. У қуёшли жойларда, аммоний тузларига бой қумли ёки тошлоқ ва лойли ёки оҳактошли тупроқларда ўсади [15].

Тажрибалар оқаррак ўсимлигининг 23 та сувли экстракти билан олиб борилди. Бунда оқаррак ўсимлиги гуллари хом ашё сифатида хизмат қилди. Антиоксидант фаоллик АБЦ (2,2-азинобис (3-этилбензотиазолин-6-сульфон кислотаси)) катионик радикал деколоризация усули ёрдамида аниқланди. Оқаррак ўсимлиги гули экстракти $0,44 \pm 0,06$ (мм ТЕАС, Trolox equivalent antioxidant capacity) паст антиоксидант фаолликни кўрсатди ва бошқа экстрактлар орасида 21-ўринни эгаллади [20].

Осиё мамлакатларида халқ табobatiда оқаррак ўсимлиги барглари буриштирувчи, қон тўхтатувчи ва сийдик ҳайдовчи восита сифатида ҳам кенг қўлланилади [14].

Рус халқ табobatiда оқаррак ўсимлиги дамламаси бронхиал астма, юрак неврозларини даволашда, бачадон ўсмалари ва қоқшолга қарши, саратон касалликларига қарши восита сифатида ҳам ишлатилади. Унинг шарбати ташқи томондан қўлланилганда гижжа ва қўтир касалликларига яхши даво бўлади.

Болгария халқ табobatiда эса оқаррак ўсимлиги тоник ва стимулятор сифатида ҳам ишлатилади. Цистит учун оқаррак ўсимлигининг иссиқ дамламаси (ҳар бир стаканга 1 чой қошиқ) ёки кукун шаклида, кунига 3 марта 1 чой қошиқдан буюрилади. Ўтнинг дамламалари йўтал, бронхиал астма, неврозлар, геморрой ва хавфли ўсмалар учун ҳам кенг қўлланилиб келинади.

Ўрта ер денгизи мамлакатлари халқ табobatiда оқаррак ўсимлиги шамоллаш ва иситмани тушуришни даволаш учун ишлатилади. Араб халқ табobatiда оқаррак ўсимлиги саратонга қарши самарали восита ҳисобланади.

Клиник тадқиқотлар шуни кўрсатдики, оқаррак ўсимлиги барглари кичик дозаларда қўлланилса асаб тизимини рағбатлантиради, қон босимини оширади, диурезни кучайтиради ва бактерицид таъсирга

ҳам эга. Ўсимлик экстрактлари аниқ антиоксидант хусусиятларга эга. Оқаррак ўсимлигининг яллиғланишга қарши ва иситмани туширувчи хусусиятлари аллақачон аниқланган [12].

Оқаррак ўсимлигининг спиртли экстрактларининг антибактериал хусусиятлари қайд этилган. Фурункулёзни даволаш учун ўсимлик шарбатини ташқи томондан қўллаш орқали ижобий натижаларга эришилди.

Баъзи мамлакатларда илмий тиббиётда ўсимликнинг дамламалари операциядан кейинги реоблитация даврида ва бир қатор хавфли ўсмаларда саратонга қарши восита сифатида қўлланилади. Оқаррак ўсимлиги экстрактларининг антипролифератив хусусиятлари экспериментал равишда аниқланган. Ўсимлик илдизлари экстрактларини ҳам ўсмаларга қарши хусусиятлар аниқланган. Оқаррак ўсимлиги препаратлари захарли ва ножўя таъсирларга олиб келмайди.

Болгариялик ўсимликшунос фитотерапевтлар қуйидаги нисбатлар ва дозаларни тавсия қиладилар: 1. 3 та гул боши устига 400 грамм қайноқ сув қуйиб, кунига 4 марта 50 граммдан ичиш. 2. Ўсимлик шарбатидан кунига 3 марта 1 чой қошиқдан ичиш. 3. 1 кунлик доза учун 2 ош қошиқ ўсимликни 500 грамм сувда 10 дақиқа давомида қайнатиб, кейин бир неча марта ичиш [6].

Хулоса. Тадқиқотимиз давомида оқаррак ўсимлиги (*Onopordum acaanthium*) бўйича адабиёт маълумотларини тўплаш ва таҳлил қилиш амалга оширилди. Ўсимлик биологик фаол моддалар манбаи сифатида, шунингдек унга асосланган ўсимлик препаратлари сифатида қизиқиш уйғотди. Турли минтақаларда бу ўсимлик кенг тарқалган бўлиб, уни табиий шароитларда жорий этиш, кўпайтириш, ўстириш ва популяциясини тартибга солиш имконияти ҳақида далиллар ҳам бор. Оқаррак ўсимлиги хом ашёсининг табиий ҳолда мавжудлиги, турли географик минтақаларда, табиий ва маданий шароитларда ўсадиган

оққаррак ўсимлиги қисмларининг кимёвий таркибини аниқлаш, шу билан бирга хом ашёдан экстрактлар олиш ва уларнинг биологик фаоллиги, ҳамда токсиклигини аниқлаш, шунингдек мавжуд тадқиқот ҳақидаги маълумотлар бизга истиқболли илмий тадқиқот йўналишларини аниқлаш имконини берди.

ЛИТЕРАТУРЫ.

1. Акинин Г.Н., Савватеев Е.В., Савватеева Л.Ю., Акинин Н.Г. Адаптационные продукты питания с антиоксидантным действием на основе местного лекарственно-технического сырья: Монография. - Старый Оскол: ООО «Оскольская типография», 2009. - 328 с.
2. Иванова, Л.Р. Определение иридоидов в траве татарника колючего (*Onopordum acanthium* L., род *Onopordum*) / Л.Р.Иванова, Л.И. Бутенко, Л.В. Лигай, В.Г. Сбежнева // Химия растительного сырья, 2010. - №4. - С. 131-133.
3. Конспект флоры Кавказа под ред. А.Л. Тахтаджян [и др.], Санкт-Петербург, Москва: Товарищество научных изданий КМК, 2008. - 467 с.
4. Рыжов, В.М. Исследование перспективы комплексной переработки надземной части татарника колючего (*Onopordum acanthium* L.) / В.М. Рыжов, А.С. Бельченко // Известия Самарского научного центра Российской академии наук, 2014. - Т. 16, №1(3).- С. 812-816.
5. Халилова А. З. Тритерпеноиды *Onopordum acanthium* (Asteraceae) / А.З. Халилова, Э.Р. Шакурова, И.Ф. Нуриев и др. // Растительные ресурсы. - 2007. - Т. 43. -№. 1. - С. 97-102.
6. Arfaoui M. O., Renaud J., Ghazghazi H. et al. Variation in oil content, fatty acid and phytosterols profile of *Onopordum acanthium* L. during seed development // Natural product research. - 2014. - Т. 28. - №. 24. - P. 2293-2300.

7. Brutti C. B., Pardo M. F., Caffini N. O. et al. Onopordum acanthium L.(Asteraceae) flowers as coagulating agent for cheesemaking // LWT-Food Science and Technology. - 2012. - T. 45. - №. 2. - P. 172-179.

8. Cavers P. B., Qaderi M. M., Threadgill P. F., Steel M. G. The Biology of Canadian Weeds. 147. Onopordum acanthium L. // Canadian Journal of Plant Science. - 2011. - T. 91.- № 4. - P. 739-758.

